

ŽIDOVSKA ZAJEDNICA U KUTINI I MOSLAVINI

JASMINA URODA KUTLIĆ □ Muzej Moslavine Kutina

Dolazak Židova u Moslavinu

Prema do sada pronađenom popisu, prve stalno naseljene Židove u Kutini nalazimo godine 1822. Spominju se u spisu *Consignation der Judenschaft*, na popisu židovskih obitelji koje žive na području Požeške županije. To su Židovi koji su pripadali etničkoj skupini Aškenaza. Na ta su područja doselili iz Mađarske, Gradišća, Moravske i Galicije. U 1860-ima naglo je porastao broj Židova u Kutini pa je 9. srpnja 1877. utemeljena i kutinska židovska općina. Svojim radom Židovi su se uključili u sve sastavnice života – političke, gospodarske, kulturne i druge. Kutinski su Židovi djelovali u svim društvima u Kutini. Na popisu aktivnih članova općine Kutina nalaze se Albert Singer, Marko Spiegler i Makso Pollak. Uz već spomenute, poznate su obitelji bile Feldbauer, Spiegler, Brill, Satler, Weiss, Atijas, Freiburger, Hirschl, Ledetzi, Goldschmidt, Fleischacker. U Popovači su živjele obitelji Graf, Pollak i Weiss. Godine 1913./14. izgrađena je i sinagoga. Pripadala je tipu sinagoga s dva tornja na glavnom pročelju, po uzoru na neološku budimpeštansku sinagogu tzv. Dohány Templom. U takvom secesijskom stilu izgrađena je i sinagoga u Kutini.

U vihoru Drugoga svjetskog rata

Tijekom Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj je stradalo oko 80 % ukupnog broja Židova. Spasio se mali broj onih koji su na početku rata uspjeli prebjeći u Palestinu, oni koji su se priključili NOB-u ili oni koji su bili u mješovitim brakovima. Kutinski su Židovi uglavnom bili odvedeni u Jasenovac, no popis kutinskih židovskih žrtava u logoru do danas je ostao nepotpun.

Ipak, u tim strahotama rata bilo je i pozitivnih primjera. Naime, Moslavci su nesebično pomagali svojim sugrađanima židovskog podrijetla. Vrlo su se često "akcije spašavanja" događale spontano, u rasponu od skrivanja do pomoći Židovima u bijegu.

Dr. Mijo Selec, podrijetlom iz Volodera, bio je župnik crkve sv. Blaža i veliki spasitelj Židova. Selec je svjedočio kako je, prema uputama Alojzija Stepinca, ugroženim Židovima i Srbima na njihov zahtjev izdavao krsne listove. Djelujući prema tim uputama, svećenici su se brinuli ne samo za duše svojih župljana već su spašavali i živote Židova i Srba pružajući im utočište u crkvama. Tako su, primjerice, i zagrebački Židovi, ako je bilo potrebno, skrivani u selima izvan Zagreba. Poznati producent Branko Lustig jednom je prilikom spomenuo kako su njegova tri bratića spašena u Kutini.

Židovi koji su uspjeli preživjeti rat u Hrvatskoj činili su samo 20 % prijašnje predratne zajednice. Preostala imovina kutinskih Židova koja nije bila oduzeta za vrijeme NDH nakon rata je bila nacionalizirana. Istu je sudbinu doživjela i sinagoga, koja je s početkom Drugoga svjetskog rata desakralizirana, a onda i nacionalizirana. Tijekom rata služila je kao njemačko vojno skladište, a od 1945. kao skladište žitarica obližnjeg mlina. Nakon toga je preuređena u Društveni dom, a poslije je adaptirana u sportsku dvoranu. Srušena je 1968./69., navodno zbog dotrajalosti.

Zbog metodologije popisivanja i zbog iskustava iz Drugoga svjetskog rata poslijeratni se popisi pučanstva ne mogu smatrati realnima. Vjerojatno se neki Židovi nakon rata nisu deklarirali kao Židovi po narodnosti, a poslije ni po vjeri.

Danas u Moslavini nema nijednog Židova. Jedini ostaci židovske kulturno-povijesne baštine na području Moslavine danas su četiri, nažalost zapuštena, groblja: u Voloderu, Kutini, privatno groblje obitelji Rechnitzer u Banovoj Jarugi i groblje u selu Uljanik – Duhovi kod Garešnice. Na mjestu nekadašnje sinagoge izgrađena je robna kuća na čijem je pročelju postavljena spomen-ploča kao znak sjećanja na nekadašnju sinagogu i nestalu židovsku zajednicu Kutine.

IM 48, 2017.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

sl.1. Nakon komemoracije izložbu su posjetili svi izaslanici državnih i vjerskih institucija i zajednica. Na fotografiji (slijeva nadesno): sisački biskup Vlado Košić; Anit Gyorei, zamjenica veleposlanika Republike Mađarske u Hrvatskoj; Jasmina Uroda Kutlić, ravnateljica Muzeja Moslavine Kutina i autorica izložbe; Irit Shneor, konzulica Veleposlanstva države Izrael u RH; rabin dr. Kotel Danon; Eric Williams, politički tajnik Američkog veleposlanstva u Hrvatskoj; Dragutin Pasarić, moslavački publicist i povjesničar te Andrija Rudić, gradonačelnik Kutine.

sl.2. Posjetitelji na izložbi Židovska zajednica u Kutini i Moslavini

sl.3. Rabin dr. Kotel Danon na izložbi Židovska zajednica u Kutini i Moslavini

Prikrivena ostavština

Zbog svega navedenog velika i značajna zajednica Židova ostala je zaboravljena. Upravo je zato ovogodišnja tema bila odličan pokretač za otkrivanje nestale židovske zajednice. Danas u Kutini živi samo jedna osoba židovskih korijena. Njezini roditelji, kao i nekolicina preostalih obitelji nakon Drugoga svjetskog rata, nastavili su živjeti u Kutini i s vremenom su se njihovi potomci potpuno asimilirali s tamošnjim stanovništvom. Zbog svega toga nije čudno što je ostalo vrlo malo podataka, dokumenata i artefakata koji su pripadali moslavačkim Židovima. Od izvornog inventara sinagoge u Muzeju Moslavine Kutina čuva se pet rukom pisanih svitaka *Tore* i srebrni rimonim iz 19. st., a Dokumentarna zbirka Kulturno-povijesnog odjela posjeduje 188 osobnih dokumenata pripadnika nekadašnje židovske zajednice (domovnice, rodni listovi, listovi ledičnosti, vjenčani listovi, smrtovnice itd.).

sl.4. Jedna od pet Tora koje se čuvaju u Muzeju Moslavine Kutina i srebrni rimonim iz 19. st.

sl.5. Dr. Ljiljana Dobrovšak održala je predavanje Židovi u Kutini i Moslavini

No ono s čim se Kutinjanji svakodnevno susreću bogato je arhitektonsko nasljeđe, nekad u vlasništvu Židova.

Židovsku baštinu u Kutini danas čine građevine koje su izgradili židovski trgovci i obrtnici, a danas su u tim kućama gradske i državne ustanove: Galerija Muzeja Moslavine Kutina, gradska riznica, ispostava Hrvatskog zavoda za pošljavanje.

Na izložbi su prvi put izloženi dokumenti koji su pripadali židovskoj zajednici, kao i stare razglednice na kojima su posjetitelji prepoznali navedene građevine. Reakcije posjetitelja bile su nevjerojatne. Mnogi su ostali zaprepašteni i iznenađeni židovskom ostavštinom, pozitivnim pričama o spašavanju Židova te brojnošću nekadašnje židovske zajednice. Izložba je postavljena prije Međunarodnog dana muzeja, točnije 24. travnja, kako bi se uveličalo obilježavanje Jom Hašoe, dana junaštva i stradanja židovskog naroda uoči i za vrijeme Drugoga svjetskog rata, a organizirali su je vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj i Grad Kutina. Održana je i komemoracija na židovskom groblju u Kutini.

Na sam Međunarodni dan muzeja u Muzeju Moslavine Kutina dr. Ljiljana Dobrovšak održala je predavanje o Židovima u Kutini. Posjetitelji su izjavili kako im je to bilo jedno od najzanimljivijih predavanja održanih u Muzeju. Rasprava nakon predavanja bila je vrlo emotivna, a mogli smo čuti još poneko svjedočanstvo, sjećanje i otkrivanje novih podataka koje je dr. Dobrovšak zabilježila. Upravo je ona bila osobito zadovoljna te je dogovorila ponovni dolazak u Kutinu kako bi dopunila svoje istraživanje. Nekolicina posjetitelja ustupit će joj svoju privatnu građu na korištenje.

Predavanjem smo zaokružili temu i zajedno s izložbom, koja je bila otvorena mjesec dana, posjetiteljima smo omogućili upoznavanje židovske povijesti u Moslavini. Izložba i predavanje pridonijeli su iznenađujuće velikom zanimanju i aktivnom sudjelovanju naših posjetitelja. Sa zadovoljstvom mogu zaključiti kako muzejska praksa može osigurati stručnu platformu o neizrecivome, neistraženome i prikrivenome te tako otkriti još jedan dio baštine o kojoj skrbe muzeji.

THE JEWISH COMMUNITY IN KUTINA AND MOSLAVINA

International Museum Day in 2017 was celebrated worldwide with events on the theme Museums and Contested History: Saying the Unspeakable in Museums. The Moslavina Local History Museum in Kutina joined in the marking of this important theme by devoting it to the Jews and Kutina and Moslavina.

In World War II, the formerly large and important community that contributed a great deal to the cultural image of Moslavina practically vanished. Some positive examples can be found together with the very many testimonies of mean and pernicious events recorded. Some Moslavina people came to the aid of their Jewish fellow citizens; particularly prominent here was Dr Mijo Selec, from Voloder, parish priest of the Church of St Blaise. In order to acquaint our visitors with the Jewish community and their history, an exhibition was put on in the museum and a lecture held about the community in Moslavina. For the first time, for some of them, visitors got to know members of the community who once lived in their city and were surprised at the Jewish legacy that they will come upon in their everyday life.